

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РЕСУРС РОЗВИТКУ

УДК 330.341.1:378

Я. О. Горинь

аспірант кафедри менеджменту

О. С. Сенишин

доцент кафедри менеджменту, к.е.н.

М. О. Горинь

доцент кафедри менеджменту, к.е.н.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВНЗ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Анотація. У статті представлено топ-10 вищих навчальних закладів у міжнародному та національних рейтингах на основі різних критеріїв, що характеризують сучасний стан сфери вищої освіти загалом. Проаналізовано методологію здійснення такого роду досліджень. Запропоновано фактори конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України, що, на думку автора, дасть можливість зайняти кращі позиції у майбутньому.

Ключові слова: конкурентоспроможність ВНЗ, фактори конкурентоспроможності, рейтинги ВНЗ, сфера вищої освіти.

ФАКТОРЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВУЗОВ НА РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

THE FACTORS OF UNIVERSITY'S COMPETITIVENESS IN THE EDUCATIONAL MARKET

Аннотация. В статье представлены топ-10 высших учебных заведений в международном и национальных рейтингах на основе различных критериев, что характеризуют современное состояние сферы высшего образования. Проанализирована методология осуществления подобного рода исследований. Предложены факторы конкурентоспособности высших учебных заведений Украины, что позволит занять лидирующие позиции в будущем.

Ключевые слова: конкурентоспособность вузов, факторы конкурентоспособности, рейтинги вузов, сфера высшего образования.

Abstract. The article presents the TOP-10 universities in the international and national rankings based on various criteria that characterize the current state of higher education in general. There were analyzed the methodology for conducting this type of research. Here was proposed the competitive factors of universities in Ukraine, which will allow to take better positions in the future.

Keywords: competitiveness of universities, factors of competitiveness, university ranking, sphere of higher education.

Вступ. Сучасний стан вищої освіти України потребує реформаций для покращення її функціонування та можливості посісти належне місце на міжнародній арені. На жаль, не існує єдиного переліку факторів конкурентоспроможності, які б дозволили вищим навчальним закладам змагатися на ринку освітніх послуг як України, так і за її межами. У статті досліджено ряд рейтингів вищих навчальних закладів і на їх основі визначено фактори конкурентоспроможності у сфері вищої освіти України.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є ознайомлення та аналіз міжнародного досвіду оцінки надання освітніх послуг, вивчення факторів конкурентоспроможності вищих навчальних закладів. У ході такого дослідження було використано низку методів аналізу та синтезу, індукції тощо.

Аналіз останніх досліджень. Питання, пов'язані із визначенням, вибором і використанням на практиці господарювання факторів конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, стали об'єктом досліджень таких учених-економістів: З. І. Домбровського, В. Заболотного, Л. М. Карамушки, К. В. Кравченка, С. О. Мамонтова, М. Я. Матвіїва, Т. Є. Оболенської, Ю. Є. Петруні, Н. М. Ушакової та ін.

Виклад основних положень. У світі дедалі більшої популярності набуває концепція автономності університетів як чинник конкурентоспроможності на макрорівні. Глобальна кон-

куренція пропагує ідею університетів світового рівня, до яких зачисляють Оксфорд і Кембридж у Великобританії та Гарвард і Стенфорд у США і які вважають елітними вузами. Згадані вище установи різняться за різними параметрами, серед яких професорсько-викладацький склад, студенти, навчальні програми тощо.

Виділимо такі ознаки університетів світового рівня.

1. Постійне фінансування, яке забезпечує нормалізовану діяльність.
2. Кількість студентів-першокурсників менша за кількість випускників.
3. Пріоритетність академічного навчання над простим навчанням.
4. Достатнє забезпечення адміністративним і технічним персоналом.
5. Державна форма власності.

6. Заводи та установи, з якими встановлена співпраця для працевлаштування і наукових досліджень.

Значне коло науковців стверджує, що конкурентоспроможність економіки прямо залежна від конкурентоспроможності вищої освіти, а довгострокове економічне зростання залежить від кінцевого завершення коледжів та університетів [1]. Вища освіта повинна займатися першочергово актуальними проблемами і знаходити їх вирішення, проводячи різноманітні наукові дослідження.

Виходячи із цього розглянемо QS рейтинг університетів світу 2013 року. Такий рейтинг оцінює шість критеріїв у відсотковому співвідношенні: 40 % — це оцінка академічної репутації університету на підставі всесвітнього академічного дослідження; 20 % — цитованість наукових публікацій викладачів; 20 % — це співвідношення викладацького складу і студентів; 10 % — репутація випускників унiверситету у роботодавців; 5 % — частка іноземних студентів і 5 % припадає на частку іноземних викладачів. Зауважимо також, що до рейтингу входить близько 800 країн з усього світу.

До відомих в усьому світі топ-10 університетів входять: Массачусетський технічний інститут; Гарвардський і Кембриджський університети; Університетський та Імперський коледжі Лондона; Оксфордський університет; Університет Стенфорда; Єльський університет; Університет Чикаго і Каліфорнійський технологічний інститут.

Порівнюючи рейтинг вітчизняних університетів, варто зауважити, що останні потрапили аж за позначку 400, а саме: 445 місце займає Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 619 — Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; 720 — Донецький національний університет і 741 — Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет» [2].

Варто також зауважити, що результати оприлюдненого рейтингу вищих навчальних закладів базуються на показниках бази даних *Scopus*, що є інструментом для відстеження цитованості наукових статей, які публікуються навчальним закладом або його працівниками у наукових виданнях. На сьогодні база даних *Scopus* постійно індексує більше 20 тис. назв наукових журналів 5 тис. видавництв, 370 книжкових серій і 5,5 млн праць конференцій.

За даними наукометричної платформи *Scopus*, станом на січень 2014 р. найкращим вищим навчальним закладом за показником цитованості наукових публікацій є Київський національний університет імені Шевченка; 2-ге і 3-тє місця відповідно займають Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна і Львівський національний університет імені Івана Франка; нижчі позиції представлені такими вузами, як Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та ін., що простежуємо у табл. 1.

Для отримання інформації для рейтингу вітчизняних ВНЗ використовувався пошуковий інтерфейс *Scopus Affiliation Search*. Наведені дані про публікації, асоційовані з окремими *Affiliation ID* (обліковими записами) установ. Для установ, які мають у *Scopus* більше одного облікового запису (наприклад, AF-ID («*Taurida National V.I. Vernadsky University*» 60004002), AF-ID («*Vernadskiy Tavricheskiy National University*» 60070093) і AF-ID («*Frunze State University Simferopol*» 60085075) для Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського) наведені зведені дані за всіма *Affiliation ID* установи (тобто враховано різні варіанти перекладу і транслітерації назв установ). Дані наведені без хронологічних обмежень, що враховує всі проіндексовані *Scopus* публікації за всі роки діяльності ВНЗ. Із табл. 1 також простежуємо й те, що установи у рейтингу впорядковані за *h*-індексом, а саме, за кількістю статей, на які було посилання в понад *h*-публікаціях.

Таблиця 1

**ТОП-10 ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ
ЗА ПОКАЗНИКАМИ НАУКОМЕТРИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ SCOPUS СТАНОМ НА КВІТЕНЬ 2014 Р. [3]**

№	Установа	Кількість публікацій у Scopus	Кількість цитувань у Scopus	Індекс Гірша (h-індекс)
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	11 169	40 351	65
2	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	6528	27 886	50
3	Львівський національний університет імені Івана Франка	4638	18 522	41
4	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	2369	8844	40
5	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	4353	7657	35
6	Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича	1748	5489	35
7	Донецький національний медичний університет імені Максима Горького	881	4069	33
8	Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара	2563	6207	29
9	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	1831	4864	28
10	Ужгородський національний університет	1412	4603	26

Для оцінки конкурентоспроможності українських ВНЗ також пропонуємо ще один рейтинг українських вузів (табл. 2), розроблений порталом про вищу освіту *Best Universities* «Компас — 2013».

Рейтинг ВНЗ «Компас» став першим загальнонаціональним рейтингом, що відображає задоволеність освітою випускниками і потенційними роботодавцями. В основу цього рейтингу покладено спеціально розроблену методологію, яка враховує дані, отримані в результаті комплексу соціологічних досліджень, а саме: опитування компаній-роботодавців; опитування випускників 2007—2012 рр., які закінчили ВНЗ, що беруть участь у рейтингу, та опитування експертів.

Таблиця 2

ЗВЕДЕНИЙ РЕЙТИНГ ВНЗ УКРАЇНИ «КОМПАС — 2013» [4]

№	ВНЗ	Місто	Загальна оцінка	Оцінка випускників	Оцінка роботодавців	Оцінка експертів
1	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	Київ	98	82	100	100
2	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Київ	65	97	57	67
3	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	Київ	50	66	48	45
4	Національний університет «Львівська політехніка» [http://bestuniversities.com.ua]	Львів	38	62	48	16
5	Донецький національний технічний університет	Донецьк	36	74	37	16
6	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	Київ	35	99	21	37
7	Київський національний університет будівництва та архітектури	Київ	33	73	35	19
8	Національний авіаційний університет [http://bestuniversities.com.ua]	Київ	32	74	14	23
9	Національний транспортний університет [http://bestuniversities.com.ua]	Київ	27	69	28	7
10	Національний університет харчових технологій	Київ	27	40	26	9

Перелік ВНЗ, які беруть участь у даному дослідженні, складений на основі таких критеріїв:

- ВНЗ має III — IV рівень акредитації;
- ВНЗ не філія або підрозділ іншого навчального закладу (наприклад, інститут ВНЗ);
- ВНЗ здійснює підготовку бакалаврів, спеціалістів або магістрів за п'ятьма спеціалізації (бізнес-економічні спеціальності, правознавство, інженерно-технічні спеціальності, інформаційні технології, архітектурно-будівельний) і має студентів денної форми навчання.

Також до переліку включені ВНЗ, які мають ліцензію на підготовку бакалаврів, спеціалістів, магістрів хоча б за одним із зазначених вище напрямів. Ще одним із критеріїв, які враховуються у формуванні переліку ВНЗ, став сумарний ліцензійний обсяг підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів одного напрямку у ВНЗ.

Загалом загальний перелік містить 239 вищих навчальних закладів, які беруть участь у рейтингу. Спеціалізовані рейтинги оцінювали:

- бізнес-економічний напрям — 205 ВНЗ;
- правознавчий — 96 ВНЗ;
- інженерно-технічний — 109 ВНЗ;
- напрям інформаційних технологій (ІТ) — 109 ВНЗ;
- архітектурно-будівельний — 38 ВНЗ.

Необхідно звернути увагу й на те, що рейтинг не охоплює всі українські ВНЗ, а стосується тільки 239 установ, які увійшли до переліку «Компас».

Висновки. Проаналізувавши подані вище рейтинги, а також наукові дослідження у ракурсі наведеного вище питання, вважаємо за доцільне використання таких чинників, що впливають на конкурентоспроможність ВНЗ: оцінку академічної репутації університету, на підставі всесвітнього академічного дослідження (думка експертів); цитованість наукових статей, які публікуються навчальним закладом або його працівниками у наукових виданнях; співвідношення викладацького складу і студентів; репутацію випускників університету у компаній-роботодавців; опитування випускників, які закінчили на час опитування ВНЗ, що беруть участь у рейтингу; частку іноземних студентів, що припадає на частку іноземних викладачів.

Отже, у науковій статті проаналізовано ряд інформаційних джерел у контексті визначення факторів конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України, на основі чого будь-який ВНЗ може оцінити своє місце на ринку освітніх послуг і прийняти відповідні рішення про покращення цього статусу у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Higher Education Institutions in Europe. Report to the European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.utwente.nl/mb/cheps/documenten/engreport05institutional%20profiles.pdf>. — Назва з екрана.

2. QS World University Rankings 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2013#sorting=rank+region="+country="+faculty="+stars=false+search](http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2013#sorting=rank+region=). — Назва з екрана.

3. Рейтинг вищих навчальних закладів України. Наука України в дзеркалі наукометричної бази даних SciVerse Scopus [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.jsi.net.ua/scopus/ratings_uni/indexhtml. — Назва з екрана.

4. Рейтинг ВНЗ «Компас». Портал про вищу освіту Best Universities [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bestuniversities.com.ua/ua/compas?page=0&year=70>. — Назва з екрана.

08.05.2014